

NYTT om

Nr 89 - 2/2017 - desember

Gammelt

Utgitt av Fosen Historielag

Folkekunst i Fosen

Folkekunsten er en av de best bevarte hemmelighetene i Fosen.

Fotoet viser døra på et kråskap fra Ørlandet, malt i 1832. Skapet henger i Kråkøystua fra Roan, som nå står på Trøndelag folkemuseum.

Det er uvisst hvem som har malt dekorasjonen, men den er malt i Blegen-tradisjon, etter Jens Christiansen Blegen, født i Fåberg i Gudbrandsdalen i 1771, død i Meldalen i 1850. Fargene på bildet er litt forsterka, slik at vi skal få inntrykk av hvordan de var da skapet var nytt.

Ola Grefstad og Johan G Foss har i høst gjort registreringer av folkekunsten i Fosen. De vil gjerne ha tips om flere skjulte skatter i området vårt.

Leiar'n

Aktiviteten i Fosen historielag dreier seg no i stor grad om Fosens historie, bind 2. Det gjer at ein del andre aktivitetar og tiltak må prioriterast ned. Kapasiteten vår er begrensa.

Men årboka er ikkje prioritert ned! Den er flaggskipet vårt. Vi hører folk som seier at Årbok for Fosen er eitt av årets høgdepunkt. Redaktørane kjenner vel forventningspresset, men dei er i stand til å takle det. Per Ole Sollie og Svein Henrik Pedersen er det nye radarparet på redaktørbenken. Med desse ved roret trur vi Årbok for Fosen går gode tider i møte.

Årboka kjører sitt eige løp. Redaktørane har alltid arbeid sjølvstendig, og styret veit lite om innhaldet i boka før ho kjem på bordet. Slik også i år.

Sant å seie veit eg i skrivande stund ikkje om andre artiklar enn den eg sjølv har skrivne. Men styret har latt seg fortelje at kvaliteten på artiklane «synes i hovedsak å være meget solid». Fleire av forfatarane er profesjonelle historikarar og arkeologar. Årbok for Fosen blir nok også i år bli eitt av årets høgdepunkt. Heldig vi som får ho i posten!

Det andre flaggskipet vårt er jo Fosens historie. Arbeidet med bind 2 har eg skrivne om annan stad i dette bladet. Prosjektet må seiest å segle for god bør – sjølv om bindet ikkje er fullfinansiert, utgivinga er utsett til 2019, og ein del trådar enno ikkje er slegne inn i veven. Vi satsar sterkt på at dette skal bli eit godt historieverk, eit til å få kunnskap

Foto: Helge Bueng

Vår engasjerte leder, Johan G Foss, slo til med visesang under jubileumsmarkeringen på Filan. Han ledet også an allsangen «Millom bakkar og berg utmed havet», sangen som ble sunget ved starten av stiftelsesmøtet for Fosen historielag mandag 14. april 1947.

og forstand av, til å få opplevingar av, og til å ha nytte av.

Blant dei viktige prosjekta som det ikkje har vorte sett nok trykk på, er arbeidet med å utarbeide stad-, sak- og personregister til årbøkene, slik at den store Fosen-skattkista vår kan opnast. Dette må vi prøve å få gjort noko med på nyåret.

Oppgåvene er mange, viljen er der, men kapasiteten er begrensa.

Da ønsker eg deg ei god jul og eit godt nytt år igjen, kjære medlem – faktisk for femte gongen. Kanskje treffest vi på årsmøtet i Stokksund 9. juni?

Ja! Vi tek laus og dreg til Stokksund!

*Johan G Foss
leiar*

Godt årsmøte på Fillan

Foto: Helge Bueng

Jenta i Flatvika, spilt av Karen Haugan, fortalte et lydhørt publikum om livet sitt her ute ved kysten.

Referat fra årsmøtet 2017 på Fillan

Årsmøtet i Fosen Historielag 2017 ble holdt på Kystmuseet Sør-Trøndelag, Fillan, Hitra, 10. juni 2017

31 medlemmer møtte til årsmøtet

Ordfører Ole Haugen, Hitra kommune ønsket velkommen og fortalte om Hitra.

1. Godkjenning av innkalling

Innkallingen til årsmøtet skjedde gjennom medlemsbladet Nytt om gammelt i god tid før årsmøtet.

Innkallingen ble enstemmig godkjent.

2. Valg av møteleder og referent

Johan G Foss ble valgt som møteleder.
Helge Bueng ble valgt som referent

3. Årsmelding for 2016/2017

Leder Johan G Foss leste årsmeldingen. Leder suplerte utsendte årsmelding med opplysninger om

- lagets facebook-side, redigert av Ernst Robert Øyangen
- lagets web-side, redigert av Johan G Foss

Det ble også kommentert at Leidulf Hafsmo sin biografi, som ble overlevert laget ved siste årsmøte, burde med i årsmeldinga.

Med nevnte tillegg ble årsmeldinga enstemmig godkjent.

4. Regnskap for 2016

Eilert Bjørkvik refererte og kommenterte

regnskapet. Regnskapet står å lese i Nytt om Gammelt nr 88.

Driftsregnskapet viser samlet inntekt på kr 362 630,70 og en utgift er kr 339 967,47.

Det ga et overskudd på kr 22 663,26

Egenkapitalen var 878.719,72 ved siste årsskifte.

Budsjettet ble enstemmig godkjent.

5. Arbeidsplan for 2017/18

1. Gi ut årbok for 2017
2. Gi ut to nummer av Nytt om Gammelt
3. Arbeidet med FOsens Historie bind 2 videreføres etter planen.
4. Segner fra Fosen - videre arbeid - planlagt utgivelse i 2018.
5. Vedlikehold og ppfølging av lagets nettside og facebook-sider.
6. Medlemsverving
7. Historiske vandringer
8. Fagseminar - rettet mot Fosen historie 2
9. Messestand på Hellansjøen, Hopsjødagan og Kystkulturdagen i Lysøysund sommeren 2018.

Det ble en god diskusjon om medlemsverving, en rolleavklaring mellom lokale historielag og Fosen historielag, kontakt med «nye landsmenn».

Styret følger opp arbeidsplan og innspillene

6. Budsjett for 2018

Framlagte budsjett ble gjennomgått.

Nye opplysninger krevde justeringer av 2 budsjettposter:

4201 Kontingenter økes fra kr 5000 til kr 10500

Dette skyldes økt kontingent til Landslaget for lokalhistorie

3000 Medlemskontingent økes for å

kompensere for økt utgift. Økes fra kr 300 000 til kr 305 000.

Budsjettet driftsresultat blir da kr 1600.

Budsjettet ble enstemmig godkjent.

7. Medlemskontingent for 2018

Enstemmig vedtak om at kontingenten forblir uendret.

8. Innkomne saker

Det er ingen meldte saker til årsmøtet.

9. Valg

Følgende valg ble enstemmig vedtatt med aklamasjon:

- 2 styremedlemmer for 2 år:
Ernst Robert Øyangen, Trondheim
Helge Bueng, Åfjord
- 3 varamedlemmer for 1 år
Eilert Bjørkvik, Rissa
Jostein Selnes, Snillfjord
Bernt Jørgen Stranden, Bjugn
- Nytt medlem i valgkomiteen:
Svein Henrik Pedersen
- Revisor for 1 år
Per Husby

Årsmøteforhandlingene avsluttet kl 13:31.

Referent Helge Bueng

Etter årsmøtet holdt Sarah Dahle Hermannstad et interessant foredrag om forliset til det russiske seilskipet Jedinorog utenfor Hitra høsten 1760.

Deretter var det omvisning i Kystmuseets faste utstillinger; Folket i Flatvika, der Karen Haugan fortalte om livet på kystgården, og utstillingen om «russeforliset». Dagen ble avsluttet med festmiddag og markering av lagets 70-års-jubileum.

Fosen historielag feiret 70 år

Årsmøtedagen ble avsluttet med festmiddag og en markering av at det er 70 år siden Fosen historielag ble stiftet.

Selvsagt bød vertene på hitra-hjort til de 36 deltakerne. Kvelden ble startet med allsang. «Blant alle lande» ble sunget, akkurat som den ble ved starten av det første møtet i laget i 1947.

Kveldens vert, Svein Bertil Sæther, hadde gjort et dypdykk i årbøkens forord, og siterte fra disse. Disse forordene inneholder selvsagt mye historie, men også mange kommentarer og samfunnsengasjement.

Eilert Bjørkvik fortalte episoder fra lagets historie, både skjemt og alvor. Laget ble revitalisert i desember 1964. Eilert og Kolbjørn Aune ble redaktører for lagets fjerde årbok i 1965. De redigerte tilsammen 50 utgaver av Årbok for Fosen.

Før kvelden ble avsluttet takket Johan G Foss vertskapet på Kystmuseet for en flott dag og godt vertskap.

Russerforliset

Sarah Dahle Hermannstad holdt et interessant foredrag om det russiske skipet som forliste utenfor Hitra i 19. oktober 1760. Havariet ble kalt «Russerforliset», som nå er en permanent utstilling på Kystmuseet.

Skipet ble bygget ved Solombalskaya Verft i Arkhangelsk i 1758 og ble sjøsatt 25. mai 1759. I 1760 var Jedinorog under eierskap av keiserinne Elizabeth av Russland og under kommando av kaptein Vasilij Bulgakov. Skipet med nærmere 130 mann var på vei til Arkhangelsk med en ladning kanoner, tauverk, skipsankere og bly.

Jedinorog hadde under en storm tidligere på høsten kommet opp under Færøyene, etter å ha passert København i mai måned samme år. Det ankret opp ved Veiholmen på Smøla 16. oktober, i et forsøk på å finne et sted å proviantere.

Stormen fortsatte. Tre loser fra Veiholmen ble tatt om bord. De flyttet skipet lengre inn i fjorden og kappet mastene i et forsøk på å berge skipet, men natt til søndag 19. oktober slet Jedinorog fortøyningene og drev inn mot bergene på Sæbuøya på Hitra, hvor det ble totalhavarett.

Hele mannskapet, samt de tre norske losene, omkom i ulykken. Ni russiske matroser og to tømmermenn var i forkant av ulykken sendt i land for å reparere en skadet robåt, og berget dermed livet.

Historien om forliset av «Jedinorog» verserte i mange år livlig blant folk på Smøla og Hitra. Etter hvert ble historiene til sagn, og det ble med tiden vanskelig å skille mellom virkelighet og fantasi. Så hva er sant?

Sarah Dahle Hermannstad holdt et interessant foredrag om skipsforliset på Hitra i 1760, basert på hennes masteroppgave ved NTNU 2012, kalt «Forliset av Enhjørningen; Plyndring eller berging?». Hva sier Kvinnværingene om det som skjedde? Hva forteller russerne? Hva er sant?

Fra utstillinga på Kystmuseet.

Modellen av Jedinorog, et tre-mastret seilskip, 40 m langt, 10 m bredt og 3 m dypt. Det var utrustet med 22 kanoner. Modellen står på Kystmuseet.

Årsmøtet 2018 blir 9. juni på Harbak

Denne tegningen var grunnlaget for et vegskilt på 1960-tallet. Tegningen er utlånt av Terje Foss.

Årsmøtet i 2018 skal holdes i Åfjord. Vi har valgt å legge møtet til Harbak i det gamle Stokksund herred, et område hvor det nå er økende aktivitet og stor optimisme.

Harbak ligger helt ute ved havet. Veien utover fra Refsnes går langs Stokken, som er hovedsksipsleia og Hurtigruta bruker på vei nordover.

Harbakgrenda er idag et levende lokalsamfunn. Flere unge har slått seg ned og bygd bolig her. Samlingspunktet i grenda er grendahuset. Opprustingen er gjort mulig hovedsakling med inntekter fra Harbakutstillinga.

I fjellsida nord for grenda ligger Harbak-hula, en stor naturformet hule med 40 m høyde i åpningen og 12 m dybde. Her arrangeres sommerkonserter med artister fra inn og utland. Et russisk kirkelig mannskor fra Moskva skapte en helt spesiell konsert i hula.

Stokksund var en del av Bjørnør kommune inntil 1892, deretter eget herred inntil Stokksund og Åfjord herreder ble en kommune i 1964. Øyene Stokkøya og Linesøya fikk fastlandsforbindelse henholdsvis i 2000 og 2008. Vi skal helt ut til kysten på årsmøtet i 2018. Velkommen til Stokksund.

Gammel folkekunst i Fosen

Tida 1750–1850 var den store blomstrings-tida for norsk folkekunst. Fosen utmerka seg ikkje med særleg rik folkekunst samanlikna med dei indre bygdene i Sør-Trøndelag. Men folkekunsten i Fosen er lite undersøkt. I Fosen historielag har det vore eit ønske å undersøke dette nærare. Det er bakgrunnen for at laget i haust har hatt eit prosjekt gåande med registrering av folkekunst – avgrensa hovudsakeleg til dekorativ måling og treskjæring. Konservator Ola Grefstad og Johan G Foss har stått for registreringa.

Ambisjonen er ikkje å få med «alt», men så mykje at vi kan få eit bilete av folkekunsten i Fosen. Museumssamlingar på Fosenhalvøya, Agdenes (Lensvika) og Frøya er besøkt, i tillegg til Trøndelag folkemuseum

på Sverresborg. Hitra og Hemne/Snillfjord gjenstår. Hemne blir rekna for å vera det mest interessante område for folkekunst i Fosen.

I dei besøkte samlingane er godt over 200 gjenstandar registrert og fotografert. Ola Grefstad er no i ferd med å analysere materialet. Han prøver m.a. å finne ut kva som er laga i Fosen og kva som har komme andre stader ifrå; om det er noen lokale «hender» som går igjen i materialet; om omreisande kunstnarar har verka her og kvar desse i tilfelle kom ifrå. Var det slik som konservator Elling Alsvik har antyda, at Fosen var en kulturprovins av Orkdalsregionen?

Johan G Foss

Ola Grefstad og Joar Tøndel på stabburstroppa på Frosta gård, Lensvik bygdemuseum i september 2017. Foto: Johan G Foss.

Låge stuer og korte senger

Hovdestua fra Ørlandet, som no står på Norsk Folkemuseum i Oslo. Eldste del av stua er fra 1700, den andre fra 1850.

I tida omkring 1860 skjedde det mykje nytt. Samfunnet og livet vart omforma. Vi omtalar gjerne denne tida som «hamskiftet».

Fosens historie 2 skal handle om Fosensamfunnet før dette hamskiftet. Det er ei inspirerende opp-gåve, fordi vi har så godt kjeldegrunnlag å arbeide ut ifrå, og fordi verda var så forskjellig frå det vi kjenner til. Moderne menneske blir overraska over svært mykje som dei møter i det gamle samfunnet.

Ein ting vi stussar over, er at stuene var så låge. Hovdestua frå Ørlandet (no på Norsk Folkemuseum i Oslo), der den eldste delen er frå omkring 1700, har ei takhøg på ca 1,80 under bjelkene. Da må det ha vore mange som gjekk med bøygd nakke?

Sengene var også korte, 1,70 – 1,80 utvendig, 1,55 – 1,65 innvendig. Låg folk samankrøkte, eller satt dei i sengene når dei sov?

Svaret ligg delvis i at folket var kortare av vekst den gongen. I dag er gjennomsnittshøgda på norske rekruttar ca 1,80 m. I 1860 låg gjennomsnittet på 1,69, og i 1760 på 1,65 m (Ragnhild Rein Bore: Norske rekrutter har skutt i været, Historisk helsestatistikk, SSB 2007, s 137)

Når vaksne karar var 1,65 m høge, var 1,80 rikeleg takhøg, og senger med innvendig lengd på 1,55–1,65 var nesten lange nok til å ligge utstrek i.

Johan G Foss

Denne senga frå Grande på Ørlandet er utvendig 178 cm lang, innvendig ca 165 cm. Den er no på Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, der den står i Kråkøystua frå Roan.

Fosens historie 2

Arbeidet går sin gang og er kommet langt. Forfatterne skal ferdigstille tekstene sine innen 1. mai 2018.

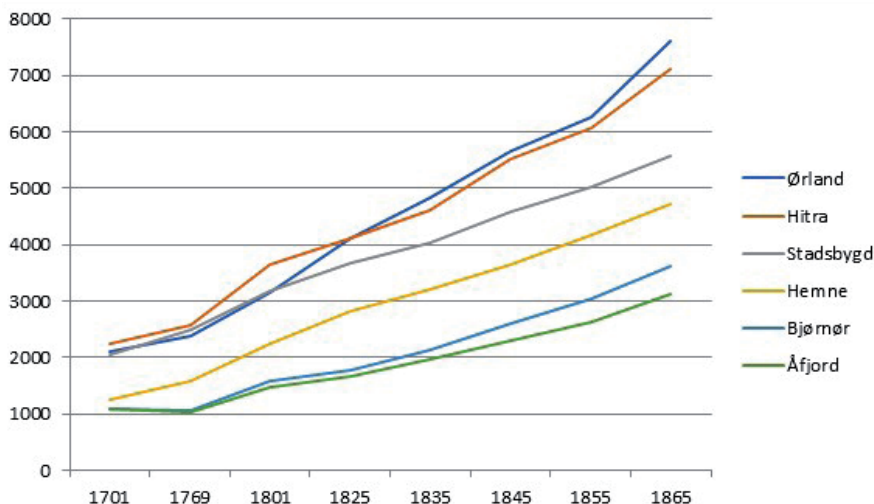
Per Christiansen har levert reviderte utkast av sine kapitler og har i høst arbeidd med to emner som opprinnelig sto på Svein Henrik Pedersens liste, nemlig kommunikasjoner og helse- og omsorgsvesenet.

Svein Henrik Pedersen arbeider nå (primo november) med kapitlet om skolevesenet, og fortsetter med hovedkapitlet «Offentlig styring – om den sivile øvrighet» (sorenskrivere, fogder, lensmenn), rettsvesenet (bygdetinget), skattleggingen av befolkningen, lokale styringsorganer under eneveldet (skole-, fattig- og forlikskommisjonen), innføringen av kommunalt sjølstyre i 1837 og utviklingen av dette fram til 1860.

Daniel Johansen har i tillegg levert ei skisse til et kapittel som skal gi et fugleperspektiv på det bebygde landskapet i Fosen på 1700–1800-tallet, med vekt på herskapskulturen, og med følgende deler:

1. Ørlandets føydale landskap – et prestegjeld med tre herregårder og stiftets største bondelandsbyer.
2. Rissa og Stadsbygd.
3. Nord-Fosen: Strøgods blir nye godssamlinger.
4. Holden herregård i Hemne.
5. Øyene.
6. Landskapets utvikling 1700–1850.

I tillegg til dette har undertegnede utarbeidd en studie av den folkelige byggeskikken i Fosen, og arbeider med en studie av fellestun og gårdsfelleskap, og er i tillegg involvert i en undersøkelse av gammel folkekunst i Fosen, i lag med konservator Ola Grefstad. Bidrag fra disse studiene skal

De seks prestegjeldene i Fosen i 1800; Hitra, Hemne, Stadsbygd, Ørland, Åfjord og Bjørnør. Folketallsutviklinga i de seks prestegjeldene i Fosen fra 1701 til 1865.

i større eller mindre grad tilflytte Fosens historie 2. Ideen om å ta inn ei rekke temakapitler om ulike kulturhistoriske emner, er forlatt. Temaene vil i stedet bli knytta til hovedteksten, som rammetekster e.a.

Det er pr i dag mange løse tråder i prosjektet, og det er ikke gitt hvordan resultatet blir. Det som er sikkert, er at dette er et spennende prosjekt, men også at det er mye arbeid som gjenstår. Styret har derfor bestemt at utgivelsen utsettes til 2019. Kvaliteten er viktigere enn året. Resultatet skal bli godt.

Prosjektet er heller ikke fullfinansiert. Opprinnelig var det kostnadsrekna til 2,5 mill kr. Det er nå barbert til 2,05 mill kr, og Fosen historielags bidrag er satt opp fra 800.000 til 1,05 mill. Det er sendt fornya søknader til kommunene og til fylket, og det vil bli sendt nye søknader til banker, fond og næringsliv. Det er laga en ny folder (faktaark) om prosjektet som legges ved alle søknadene, og som er lagt ut på lagets nettside, fosen-historielag.no.

Budsjettet for prosjektet er justert. Budsjettet for Fosens historie 2 ser nå slik ut:

Kostnader

Lønn til forfatterne	1 200 000
Tegner, grafiker	100 000
Redaktør	50 000
Bilderettigheter	60 000
Trykking	500 000
Markedsføring	30 000
Reserve	110 000
Sum kostnader	2 050 000

Finansiering

Fosen historielag	1 050 000
Kommunene –	
12 kr pr innbygger	450 000
Fylkeskommunen	100 000
Fond og stiftelser	100 000
Private sponsorer	100 000
Salg av bøker,	
1000 eks à 250 kr netto	250.000
Sum finansiering	2.050.000

Johan G. Foss

Detalj frå ei sengeside på Vingsandgården, Osen bygdatur (05-493), med ein velforma navneinskrripsjon, «Nekoline A.d. Wingsand». Eigaren var Nikoline Abrahamsdatter Vingsand (1819–1873). Sjå nøye på inskrripsjonen. Den som har måla dette, har hatt kontroll over penselen!

Bygd og region

I et mange år har jeg nok, til kjedsommelighet for noen, gjentatt at lokalhistorie ikke kan bli for lokal. Med det har jeg ment at ikke noe er for smått til å bli tatt vare på av minner og tradisjonsstoff.

Byggesteinene til «den store historien» er både små og store. Behovet for å sette noen av steinene sammen er alltid til stede. Spørsmålet er hvor store «byggverk» man bør reise for å gi historien et minimum av sammenheng. Eller sagt på en annen måte; hvor høyt en må heve blikket for å få en oversikt.

Lenge har kommunen vært en vanlig ramme rundt større lokalhistoriske arbeider, enten det har vært snakk om gårds- og slektshistorie eller en allmenn framstilling av historien. Det har vært lett å oppfatte den rådende administrative inndelingen som en naturlig enhet og slik et egnet utgangspunkt for et sammenfattende verk.

I disse dager er mange kommune- og fylkesgrenser rundt om i landet i ferd med å bli visket ut. Det har ført til alt fra høylytte protester til stille samstemthet og har minnet oss om at grenser i stor grad er politisk definert, ikke nødvendigvis naturgitte skillelinjer i terrenget. Dette er et tankekors for lokalhistorien, som nå får nye utfordringer med å definere områder for videre arbeid. Spørsmålet melder seg om man skal ta hensyn til nye administrative enheter eller holde seg til gamle grenser – som svært mange steder med rette kan kalles historiske, selv om grensejusteringer og sammenslåtte kommuner ikke er et nytt fenomen. En «naturlig» følge av endringene kan det være å vurdere større områder under ett.

Mens det i mange bygdebøker knapt nok er kastet et blick over til nabokommunen, kan dette nå melde seg som en naturlig konsekvens. Fra bygd og herred kan blikket heves til et større område. Slik vil det også være i Fosen, der det ennå mangler mye på at kommunene, gamle og nye, er dekket med gode allmennhistoriske bøker.

Samtidig er det viktig å se enda videre enn det vil være i et lokalhistorisk verk, å betrakte på regionene og landsdelene under ett, i et mellomperspektiv til den nasjonale historien. Dette er trebindsverket «Trøndelags historie» et godt eksempel på, klart tuftet på et utall lokalhistoriske byggesteiner til en helhet, som alle finner naturlig i en landsdel som Trøndelag er.

I Fosen har Fosen Historielag gått foran med sitt verk om Fosen fogderis historie, «det egentlige Fosen». Denne definisjonen av Fosen må forklares og forsvareres i dag, ettersom dette ikke er en administrativ enhet og er i ferd med å gli ut av (de egentlige) fosningenes bevissthet. Men som bind 1 så tydelig har vist, er dette et distrikt som fra langt tilbake har vært forent av en beslektet kultur, innenfor de samme rammene for ulike styrende organer. I arbeidet med bind 2 vil slektskapet mellom bygdene i Fosen fortsatt tydelig tre fram. Likevel vil det fortløpende bli pekt på ulike trekk i samfunnsforhold og utvikling.

Fosens historie blir en studie i hvordan et gitt landskap og næringsgrunnlag gir seg utslag i materielle forhold og levesett, og hvilke endringer nyanser i livsbetingelsene gir.

Per Christiansen

Boklisten fra Fosen historielag

Årbøka for Fosen sendes alle medlemmer. De av som ikke har alle bøkene, kan komplette samlingen ved å kontakte Fosen historielag, Naustveien 179, 7100 Rissa eller e-post til post@fosen-historielag.no.

Med unntak av årgangene 1947–49 og årbøkene 1965, 1966, 1970, 1973, 1974 og 1978 er alle årgangene på lager.

Årbøker 1967 - 2000	koster	kr	50,-
Årbøker 2001 - 2012	koster	kr	200,-
Årbøker 2013 - 2015	koster	kr	250,-
Årbøker 2016	koster	kr	275,-

Skrifter fra Fosen historielag

- Audun Dybdahl: Reins kloster – kirkelig gudskompleks og verdslig len. 121 s., heftet (1970). Kr. 50,-.
- Gammeltida på Hitra. Frå arbeidslivet på kystgarden. 96 sider ill. heftet (1978). Ut-solgt.
- Astrid Nesheim: Setre i Åfjorden. 148 sider med kartbilag, innb. (1987). Kr. 120,- (medlemspris kr. 100,-).

- Bjørn Aksdal: Fosentonar. Musikktradisjoner i kystmiljø. 152 sider ill., heftet (1988). Kr. 120,- (Medlemspris kr. 100,-).
- Ingolf Dahl: Seks år og småbåtfisker. 80 sider ill., heftet (1999). Kr. 100,- (Medlemspris kr 80,-).
- Atle Grimstad: I utkanten. Kvenvær og Forsnes 1950–2000. 124 sider ill., heftet (2000) kr. 120,- (medlemspris kr. 100,-).
- Kolbjørn Aune (red): Fosens historie fra istid til 1730. 453 sider, ill. 2005. Kr 400,- (medlemspris kr 350,-).
- Bernt Gjelvold: Da jeg var liten. 72 sider, ill. 2005. Kr 145,- (medlemspris 125,-).
- Tommy Rodahl: Doktorbåten - En fortelling om familien Hammervolds ambulansetjeneste på Frøya. 160 s. ill. innb. 2015. Kr 290,- (medlemspris 200,-) Småskrifter fra Fosen historielag:
- Kolbjørn Aune: Namnskilting i Holladalen. 11 sider, stens. (1976). Kr. 5,-.

Jakter du på gamle bøker?

Bokbasene er rene skattekammeret for de som leter etter gammel litteratur. Her er noen av bokbasene som er søkbare på nett:

www.antikvariat.net

Dette er nok storebroren blant antikvariatene. Her finnes en søkbar bokbase på over 1.779.000 bøker i Skandinavia hos 91 antikvarier i Norge, Danmark, Sverige og Finland. Du registrerer deg og kan da fritt søke i basen, der det finnes bøker som er priset fra kr 1,- til 2 millioner. Her kan du bli lenge.

Andre antikvariat med bokbaser:

www.bokloftet.no

Dette er bokbasen for Lokalhistorisk forlag AS. Butikken i Løiten Brænderi ved Hamar har ca 40 000 titler, som er søkbar i bokbasen.

www.wangsmo.com

Har lokaler bak Vår Frues kirke i Trondheim.

www.nynorskantikvariat.no

Har kontoradresse i Tvedestrand.

www.ruudsantikvariat.no

Har butikk i Oslo

Da Hestvika nesten ble et haugiansk sentrum i Fosen

Det fortelles at Hans Nielsen Hauge nyttet tiden godt, blant annet at han strikket mens han gikk. Illustrasjonen ble brukt da Hemne bygdemuseum og Fosen historielag arrangerte weekendseminar om Hauge i Hemne høsten 2004

Hans Nielsen Hauge (1771-1824) huskes i dag først og fremst som Norgeshistorens mest innflytelsesrike lekpredikant. Men han var også en driftig forretningsmann og «industrigründer», som kombinerte sine ferder som religiøs forkynner med en omfattende næringslivsvirksomhet.

Hauge reiste i Fosen i 1801-02 og 1803. Begge gangene besøkte han handelsstedet Aunøya på Hitra.

Ved sitt første opphold der skrev han det såkalte «Hitra-brevet», datert 8. februar 1802, hvor han trakk opp retningslinjene

for de forretningsmessige og økonomiske sidene ved et handelsselskap som han og hans tilhengere hadde organisert på ei rekke steder i landet.

Nokså nøyaktig ett år senere var Hauge igjen på Hitra. 14. februar 1803 skrev han at han hadde fått høre at handelsstedet Hestvika, som lå lengst sørøst på Inn-hitra (fra 1887 i Sandstad sokn og 1914-64 i Sandstad kommune), var til salg. Her var det ei god havn for nordlandsfarere og andre som skulle på handels- og fiskeekspedisjoner langs kysten, og dessuten «megen Fisk at kjøbe og Korn at sælge». Hauge ønsket at en av hans nærmeste medarbeidere, Ole Torjussen Stave (1781-1859) fra Ål i Hallingdal, skulle kjøpe Hestvika. Men dette ble det ikke noe av. Stave kjøpte i stedet i 1804 storgården Svanøy, som lå sørøst for Florø i Sunnfjord. Han fikk betydelig økonomisk bistand fra Hauge til kjøpet.

Ole Torjussen Svanøe, som han kalte seg etter at han flyttet til Sunnfjord, ble en av de fremste og mest driftige haugianerne på Vestlandet. I tillegg til et omfattende jord- og skogbruk drev han både fiske, sagbruk, båt- og skipsbyggeri og ei tid også saltkokeri. Han tok også (som Hauge) borgerskap som kjøpmann i Bergen, hvor han eide en bygård. Svanøe ble i perioden 1814-42 valgt til stortingsmann seks ganger.

Hauge regnet Svanøe som en av sine beste venner og «plasserte» ham i Sunnfjord for å skape et haugiansk sentrum der. Og han gjorde Svanøygården til et lokalt og regionalt midtpunkt for Hauge-bevegelsen, som fikk ringvirkninger i hele Sunnfjord. Svanøes innflytelse var stor, men han skal ikke selv ha hatt noe anlegg for muntlig forkynnelse. Han lånte imidlertid sitt hus ut til haugianske predikanter som besøkte Svanøy og ga ut noen oppbyggelige skrifter. I dem understreket han på ekte haugiansk vis forpliktelsen til å la troen komme til uttrykk gjennom gjerninger. Svanøe stod ikke i noe motsetningsforhold til statskirkens presteskap, og i 1816 var han en betydelig bidragsyter da Det norske bibelselskap ble opprettet.

Den grundige og pålitelige gårds- og slekts-historien som lokalhistorikeren Sverre Utseth (1898-1986) utarbeidet for Sandstad sokn gir et bestemt inntrykk av at haugianismen fikk relativt lite innpass i bygda. I og med at Hauge besøkte Aunøya i 1802 og 1803 er det vel rimelig å anta at dersom hans bevegelse hadde fått fotfeste på Hitra, ville det ha vært i det senere Sandstad sokn. Både Aunøya og Hestvika er utførlig omtalt i Utseths bok. Men han omtaler bare to «lesere» i bygda, som begge var mye yngre enn de haugianske pionerene i andre deler av Fosen. Den ene av dem, Haagen Larsen (1828-1914), som fra 1878 bodde på husmannsplassen Stokkvika (Haagenrommet) under gården Olsvika, var eiendommelig nok født i Ole Svanøes hjembygd, Ål i Hallingdal.

Et studium av haugianismen i Fosen viser at det for en stor del berodde på enkeltpersoner om bevegelsen fikk innpass i ei bygd eller ikke. Det er et karakteristisk trekk ved den at der hvor den slo rot, vokste det snart fram et lokalt lederskap. Vi kan derfor tillate oss å foreta et tankeeksperiment: La oss et øyeblikk tenke oss at Ole Torjussen Stave i 1803 hadde gått inn på Huges forslag om å kjøpe Hestvika og blitt handelsmann og gårdbruker der i stedet for i Sunnfjord. Han ville i så fall utvilsomt ha gjort det samme i Hestvika som på Svanøy, og sørget for at handelsstedet ble et lokalt sentrum for Hauge-bevegelsen. Det er vel da ikke helt urimelig å anta at dens innflytelse på Hitra, og trolig også i de nærmeste nabobygdene, ville ha blitt langt større enn den faktisk ble.

Per Christiansen

[Referanser:

Bang, A. C.: Hans Nielsen Hauge og hans Samtid, 3. Oplag, Kristiania 1910, s. 293-94

Bratberg, T. T. V. «Svanøe, Ole», Arntzen, J. G./Helle, K. (red.): Norsk biografisk leksikon, bind 9, Oslo 2009. Hentet 06. 11. 2017 fra <https://nbl.snl.no/Ole_Svanøe>

Heggveit, H. G.: Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede. Første Bind: Haugianismens Tid – Første Halvdel 1796-1820, Christiania 1905-11, s. 199-206

Koht, H.: «Svanøe, Ole Torjussen», Jansen, J./Anker, Ø./Bøe, G. (red.): Norsk biografisk leksikon, bind XV, Oslo 1966, s. 323-25

Utseth, S.: Hitraboka – gårds- og slekts-historie Sandstad sokn, Orkanger 1989, s. 128-30, 248 og 386-87]

Ny dialektbok om Fosenmåla

Kristin Melum Eide, Arnold Dalen og Tor Erik Jenstad har over tid arbeidet med Fosendialektene. Resultatet er boka «Fosenmåla, som nå utgis på Museumsforlaget AS.

Boka gir deg et innblikk i dialekten i Fosenhalvøya – eller mer nøyaktig: dialektene. Det er nemlig ganske store dialektforskjeller mellom de ulike distrikta her. Du får ei fyldig ordliste med ord som oppfattes som ganske særegne for Fosen, og ei oversikt over hvordan fosenmåla ligner på og skiller seg fra dialektene rundt, både i sør, nord og øst (over grensa til Sverige).

Dessuten har vi studert Fosendialektene som språkssystem, og særlig sett på ulike konstruksjoner som er ganske eksotiske, sett fra standardmåla bokmål og nynorsk. Til overmål har vi inkludert en del historisk materiale: rim og regler, skrøner, viser og ordtak. Det hele er rikholdig illustrert med dialektkart, sjøkart og gamle og nye bilder fra Fosen.

Folkene bak boka

Ola Stemshaug (født 20. januar 1936 i Aure, død 27. august 2013 i Trondheim) var en markert norsk språkforsker og førsteamanuensis ved NTNU i Trondheim. Han er mest kjent for Norsk Stadnamleksikon, utgitt i samarbeid med Jørn Sandnes. Han var også en engasjert og aktiv medlem av Fosen historielag. Han startet arbeidet med dialekter i Fosen, et arbeid han ikke fikk fullført. Nå foreligger en ny bok om samme tema. De tre forfatterne har prøvd å ta vare på Olas innsikter, slik at ikke alt arbeidet hans skulle gå til spille.

De tre forfatterene er:

Arnold Dalen er professor emeritus ved NTNU, og er i en alder av 86 fremdeles en aktiv forsker og forfatter. Han er spesielt opptatt av leksikografi og lydlære innenfor skandinaviske dialekter.

Tor Erik Jenstad er mangeårig redaktør for Norsk ordbok, og er et kjent og kjært navn for alle som er opptatt av dialekter, særlig gjennom dialektmagasiner på NRK. Han har skrevet flere bøker om dialektale ord og uttrykk av ulike valører. Han er også en stor kapasitet innen folkemusikk, og er sjøl en lidenskapelig trekkspiller.

Kristin Melum Eide er professor i nordisk språkvitenskap ved NTNU – med formell grammatikk som spesialfelt. Hun er forfatter og redaktør for ei rekke bøker på norske og internasjonale forlag, og skriver gjerne om trøndersk på engelsk. Heime i Bjugn er hun en aktiv som tekstforfatter og amatørskuespiller i Mølna teaterlag.

Fosenmåla: ISBN 9788283050547 Innb. Utgitt november 2017. Pris kr 350,-.

Bøker om lokale ord og uttrykk

Rundt i Fosen samles gamle ord og uttrykk som er i ferd med å gå i glemmeboka. Flere steder arbeider grupper med å samle denne skatten. Noe er allerede i bokform.

Ker du sei

For 14 år siden møttes en del folk å Stadsbygd og begynte å samle ord og uttrykk som var i ferd med å gå i glømmeboka. Interessen og iveren var stor. Det ble månedlige møter med 10 - 30 deltakere over en 14-årsperiode.

Resultatet av dette arbeidet ble boka «Ker du sei». Johan Ermland Rein har vært redaktør for boka, som inneholder ca 11 000 ord. Det er også nytta ei enkelt lydskrift som viser hvordan ordet skal uttales.

Sjølve ordboka fyller om lag 450 sider av bokas vel 500. Dei resterande 65 sidene omhandlar andre tema i forteljartradisjonen. emner som er med er gamle lokale tegn på korleis veret kan bli; visdomsord og andre uttrykk og sagn frå lokalmiljøet.

Det er ei brukarvenleg bok. Det er brukt ei enkel lydskrift som er skrevet med tegn på ein vanleg pc. I innledninga gis ei kort orientering om dei vanligste kjenneteikna i trønderdialekten og hvordan dette kommer fram i lydskrifta.

Stadsbygd var egen kommune fram til 1964 da den vart slegen saman med Rissa og deler av Stjørna kommune. Om det øvde øyret skil dialektane i dei tre tidlegare kommunane frå kvarandre er ordtilfanget mykje likt.

Boka er utgitt på Snøfugl forlag. Kontaktperson: Johan Ermland Rein, tlf 958 19 331 e-post johan.rein@gmail.com

Dialekt fra Osen

Osen Heimbygds lag ser en viktig oppgave i å ta vare på dialekten som var vanlig før i tida. lokale ord og uttrykk. Laget har valgt Gunnar E. Nilsen til å lede og gjennomføre arbeidet. Tilsammen rundt 60 informanter har vært med å samle ord til samlinga, som består av omlag 8000 ord og uttrykk. Boka er en «folkeutgave», der leseren skal føle seg heime. Viktige bidragstyttere i starten var Norun Åsegg, Torbjørn Vingsand og Sigurd Brattgjerd. Målet med dette arbeidet har vært å finne fram til den dialekten som folk i Osen kjenner som sin.

Geografien i Osen er litt spesiell. Kommunen har en lang kystlinje med mange øyer og stor aktivitet, og ikke minst rikelig med kontakt med reisende folk i skipsleia.

Samtidig har folk i Steinsdalen tradisjonelt hatt godt samkvem med Flatanger og Namdalseid, som tilhører Namdalsområdet. Blant annet har mange vært på skogsarbeid i Namdalen. Dette gir skillelinjer i dialekten innad i kommunen.

Fiskere fra Osen har deltatt i lofotfisket i mange generasjoner. Derfra er kommet mange ord. Eks.: Hytt, hil, snik, jarstein o.a. Alt dette har påvirket dialekten vår. Mange ord og uttrykk som brukes, gjør at Osamålet skiller seg litt ut fra Fosen-dialektene.

Boka er utgitt av Osen Heimbygds lag. Den koster kr 300,- og kan kjøpes hos Eli Holland Nordmeland, tlf 971 54 576 , e-post eliholand@msn.com.

Da kom opplysningstida

Maleriet «En bondekone, der drikker kaffe» er malt af den danske maleren Frederikke Westphal, f. 1883. Bildet eies av Museet på Sønderborg Slot

Under ei omvisning på Austrått i juli i år kom omvisaren med ei opplysning som gav oss tilhørarane ei aha-oppleving (det vart sagt å vera eit sitat frå Daniel Johansen):

«På 1700-talet brakte verdshandelen nye alkoholfrie nytelsesprodukt til Europa: kaffe, te og tobakk. Medan sosialt samvær tidlegare hadde vore prega av alkohol og fyllerøl, oppstod det no nye samværsformer prega av fornuftbasert samtale. Da kom opplysningstida.»

Dette er ein interessant samanheng som vi ikkje hadde tenkt på tidlegare. Utsegna gir ikkje heile sanninga, men truleg ein viktig del av ho.

Alkoholen forsvann jo ikkje. Det var i dei kondisjonerte kretsane at kaffe, te og tobakk skapte nye samværsformer. Vanleg folk drakk minst like mykje alkohol som før, og borgarstanden hjelpte til med forsyningane. På 1800-talet forsynte folk i større grad seg sjølv, gjennom heimebrenning, og kong Alkohol huserte som aldri før.

Johan G Foss

Medlemskontingenten

Det er ennå ca 70 som står til rest med kontingent for 2017, derav ca 25 som skylder for 2 år. Disse siste har fått beskjed om at medlemskapet blir strøket hvis det ikke betales innen 15. november. De resterende ca 45 får vi prøve å sende årboka til med ekstra påminning.

Riktig postadresse

er det viktig. Hver gang det sendes ut årbøker og meldingsblad, kommer det flere i retur fordi adressen ikke er korrekt. Posten er nemlig flittig til å returnere sendinger uten fullstendig adresse. Det skyldes mest at posten blir sortert sentralt. Derfor er adresseendring til stor hjelp for oss alle.

**GRASROT
ANDELEN**

Tipper du eller spiller på Norsk Tippings spill? Gjennom grasrotandel går 5 % av spilleinnsatsen din til det laget du vil støtte. Fosen historielag har nå 10 spillere, som så langt i år har sørget for vel 4387 kroner i inntekter til laget.

Si fra neste gang du levere kupongen om at du vil gi grasrotandelen din til Fosen historielag. Det gir oss inntekter.

Vårt organisasjonsnummer er

980 104 206

Fosen historielag

Fosen historielags styre

Johan G Foss, leder
7270 Dyrvik,
Tlf 72 44 81 11 • 95 40 29 21
j-g-foss@online.no

Ernst Robert Øyangen,
Øvre Stavsetveien 27, 7026 Trondheim
Tlf 99 49 39 73
E-post: ernstro@online.no

Helge Bueng, sekretær
Skråfjordveien 53,
7170 Åfjord. Tlf 94 12 12 02
E-post: helge@bueng.no

Johan Mjønes
7257 Snillfjord
Tlf 91 53 16 47
E-post: jmjones@online.no

Berit Johanne Vorpbuk
Ekkilsøyveien 131, 6530 Averøy
Tlf 913 39 211
E-post: vorpbukt@gmail.com

Varamedlemmer til styret:

Eilert Bjørkvik, også kasserer
Nautveien 179, 7100 Rissa.
Tlf 73 85 22 61 / 948 71 232
E-post: eilerbj@online.no

Jostein Selnes
Selnes, 7256 Snillfjord.
Tlf 90 69 16 93
E-post: jselnes@online.no

Bernt Jørgen Stranden,
Bålfjordnesveien 10, 7167 Vallersund
Tlf 41 60 98 01
E-post: berntjs@broadpark.no

Redaktører for årboka:

Per Ole Sollie
Postboks 800, 6805 Førde,
Tlf 992 84 344
E-post: p-oso@online.no

Svein Henrik Pedersen
Betaniaveien 5a, 7563 Malvik
Tlf 977 18 386
E-post: svein.henrik.pedersen@gmail.com

Årboka har egen e-postadresse:

arbok@fosen-historielag.no

Redaktør Nytt om gammelt

Helge Bueng
7170 Åfjord. Tlf 94 12 12 02
E-post: helge@bueng.no

Nytt om gammelt

Er redigert av Helge Bueng, Åfjord.
Redaksjonen avsluttet 22.11.2017.
Grafisk form: Bueng Media
Trykk: Orkla Grafiske AS
Opplag: 1400 eks.

Har du stoff til bladet eller årboka?

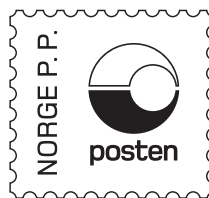
Det er alltid plass for innspill fra medlemmene våre, som kan trykkes i «Nytt om Gammelt». Det kan være bilder, korte fortellinger, eller rett og slett en etterlysning som kan ha allmen interesse for flere.

Kjøpe bøker?

Bøker kan bestilles hos Eilert Bjørkvik,
tlf 948 71 232,
e-post: eilerbj@online.no

Fosen historielag på nett:

www.fosen-historielag.no • E-post: post@fosen-historielag.no
www.facebook.com/fosenhistorielag

Retur: Eilert Bjørkvik,
Naustveien 179, 7100 Rissa

Folkekunst i Fosen

Johan G Foss og Ola Grefstad har vært på skattejakt i Fosen etter folkekunst. Her er noen av objektene som ble funnet. Flere bilder på www.fosen-historielag.no

Eine enden av ein gammel vevspjelk i Rissa bygdemuseum (RIB-122), med alderdommeleg treskurd, og med fiskar. Figurframstillingar som dette er heller sjeldne i folkekunsten, maritime figurar enda sjeldnare.

Lite skrin med karveskurd i Johan Eian-stua på Ulro, Roan bygdatur. Karveskurd, med mykje bruk av passar, var ein vanleg dekorasjonsteknikk i folkekunsten, særleg på Vestlandet og i kystområda.

Sideplate av ei sveipa korg på Frostad gård, Lensvik bygdemuseum. Korga er ødelagt, men delar av den vakre dekorasjonen er bevart, og plata gir eit inntrykk av korleis slike korgar vart laga.

Årsmøtet i Fosen historielag 2018
holdes lørdag 9. juni 2018
på Harbak i Åfjord